

Květen 2013

O nucené práci a nucené kriminalitě migrantů: rozhovor s Klárou Skřivánkovou z Anti- Slavery International

Marie Jelínková

Abstract:

Rozhovor s Klárou Skřivánkovou z britské nevládní organizace Anti-Slavery International, která se zaměřuje na problematiku otroctví, se soustřeďuje na stále častěji používaný pojem „nucená kriminalita migrantů“ a na to, jaká je ve Velké Británii v odhalených případech situace obětí, které se na první pohled jeví jako pachatelé trestné činnosti. Rozhovor se dotýká i tématu nucené práce a uzákonění nucené práce jako trestného činu v britském právu.

Marie Jelínková: V [Anti-Slavery International](#) se nyní ve spolupráci i s několika českými nevládními organizacemi se zaměřujete rovněž na tzv. nucenou kriminalitu migrantů. Co tento pojem označuje?

Klára Skřivánková: Pod tímto pojmem si můžeme představit několik situací. V zásadě rozlišujeme mezi dvěma druhy nucené kriminality. Prvním z nich je pouliční kriminalita dětí nebo dospělých, kteří jsou nuceni provádět aktivity typu drobné krádeže, kapsářství nebo to, co policie kvalifikuje jako kriminalita prostřednictvím bankomatů tedy například odvedením pozornosti při zadávání PINu (např. dítětem, které je k tomu donucené) a odečtením údajů z karty pomocí nainstalované kamery. Druhá oblast, kde se setkáváme s nucenou kriminalitou ve smyslu nucené práce, je v pěstírnách marihuany nebo dokonce ve varnách pervitinu.

Ve všech těchto případech bývají lidé k pracovní aktivitě donuceni podobným způsobem – často jsou najati na základě finanční tísně v zemi původu či nutnosti ze země původu utéct. Je jim nabídnuta práce v zahraničí, ze které později nemohou odejít, ať již kvůli fyzickým zábránám nebo na základě existence dluhu, násilí či různého vyhrožování. V případě dětí, které žebrají nebo páchají jinou trestnou činností, je to ještě mnohem komplikovanější, protože je ke kriminální činnosti nutí buď rodiče nebo skuteční či fiktivní strýčkové a tetičky. Navíc donutit dítě, aby dělalo něco pro dospělého, bývá mnohem jednodušší.

Abych to shrnula, obchod s lidmi za účelem nucené kriminality probíhá úplně stejně jako obchod s lidmi za účelem jakékoli nucené činnosti, ale aktivita, ke které je člověk donucen, s sebou přináší to, že se oběť často ocitá v hledáčku policie. Je tedy mnohem komplikovanější tyto lidi identifikovat jako oběti trestné činnosti.

MJ: Zastavme se u prvku nucenosti a jejího prokázání. Jak například v pěstírnách rozlišit, kdy šlo o dobrovolnou či částečně dobrovolnou činnost a kdy naopak o oběti, které ani jinou možnost neměly?

KS: To je dobrá otázka. Někdy je situace velmi nepřehledná. Indicie nebo indikátory toho, že je člověk k práci donucen, jsou dvojího druhu. První jsou subjektivní – vztahují se k dané osobě a dají se získat pouze tím, že se té dané osoby dotážeme. To je samozřejmě problematické, protože tyto osoby často neumí jazyk a odmítají komunikovat, k čemuž byly mnohdy navedeny nebo vytrénovány pachatelem.

Velmi běžné bývá i to, že se sami za oběti nepovažují, respektive vnímají se jako oběti pouze tehdy, když dojde k extrémní situaci – napadení, zranění, sexuální zneužívání. Důležité je s tím člověkem mluvit o tom, v jaké situaci byl, jak se do ní dostal a jak jí posuzuje. Zásadní roli hraje i znalost kultury, donucovací prostředky jsou totiž často kulturně podmíněné. Například u Vietnamců bývá mimořádně vyvinutý smysl pro splacení dluhu, tedy bývá nepříjemné dluh nesplatit či nesplácet.

Oběti také mohou mít oprávněný pocit, že se mají lépe, než se třeba měli dříve – mají střechu nad hlavou a mají co jíst. Tato skutečnost ovšem nemůže legitimizovat trestný čin.

Za druhé pak mluvíme o objektivních indikátorech - to znamená to, co nám napoví přímo místo výkonu práce. Naše partnerská organizace La Strada nedávno zmiňovala český případ, kdy byl jeden Vietnamec v Čechách v pěstírně v podstatě zadržován. Samozřejmě pachatelé dokážou velmi dobře odůvodnit oběti i vyšetřujícím orgánům, proč tomu tak bylo, často uvádí důvody ochrany, jeho vlastní bezpečnosti atp. A mnohdy je to vysvětlení takové, že tomu uvěří i oběť. Ve Velké Británii se často setkáváme s tím, že v pěstírnách pracují nezletilí chlapci, kteří neumí jazyk, mají nedostatečné vzdělání a někdy jsou u nich diagnostikovány různé poruchy učení. Je tedy absurdní o nich předpokládat, že by v celém procesu zajištění fungování pěstírny včetně zajišťování odběru a dodávek hráli větší roli.

Pokud se tedy v praxi setkáme s případy, kdy člověk nemá možnost ovlivnit svou situaci (nemůže opustit místo výkonu práce neví, kde je,...) a jeho charakteristiky jsou takové, že je u něj velmi nepravděpodobná organizace pěstírny, je na místě se ptát, jak se tam člověk dostal, proč tam je, jaké jsou podmínky. Velmi často pak zjistíme, že je v dlužném otroctví, jeho rodině je v zemi původu vyhrožováno, pokud nebude pracovat dále atp. Setkali jsme se i s případy, kdy lidé byli předtím zneužíváni v prostituci a nucená práce v pěstírně jim byla nabídnuta jako východisko z nucené prostituce.

Pokud se ale na věc podíváme z pohledu policie nebo orgánů činných v trestním řízení, je velmi obtížné po vstupu do pěstírny rozhodnout, zda se jedná o nucenou kriminalitu. Zejména pokud tyto orgány nemají představu o nucené práci a problematice obchodu s lidmi, může jim situace připadat přehledná: našli člověka, který páchá trestnou činnost. Ve Velké Británii, a možná, že to v České republice bude podobné, je navíc protidrogová politika velkou prioritou. V případě odhalení pěstírny je proto nejsnadnější potrestat pachatele, který byl zadržen na místě, odrazí se to pozitivně i ve statistikách. Kdyby ale měli jít hlouběji a ptát se, zda ten člověk není obětí, bylo by to mnohem delší, komplikovanější a také dražší vyšetřování.

MJ: Jak tedy většinou bývají tyto případy odhaleny?

KS: Případy pěstíren, byť bychom neměli mluvit pouze o pěstírnách, protože ty jsou velmi specifické, bývají odhaleny buď pro-aktivně – tedy na základě cílených akcí policie - nebo reaktivně, kdy policie nejdříve na základě nějakých informací případně pěstírny identifikuje – například přeletí nad potenciálním místem vrtulníkem s termovizní a tak identifikuje, kde se pravděpodobně pěstírna nachází. Pouliční kriminalita bývá viditelnější a místní obyvatelé i turisté si na ni často stěžují. Většinou tyto skupiny operují v centrech měst, dopravních prostředcích a kolem častých turistických cílů. Odhalení je tedy snazší, nicméně zůstává stejný problém v identifikaci toho, zda se jedná o organizovanou trestnou činnost nebo zda je to organizovaná trestná činnost, která má v sobě prvky obchodu s lidmi a ti, kteří páchají trestnou činnost, jsou potenciální oběti.

MJ: Jaká je vůbec metodika kontrol nebo akcí, při kterých by mělo být odhaleno, že se jedná o oběti nucené kriminality a nikoli o pachatele?

KS: Ve Velké Británii bývá problém nucené kriminality zmiňován, ale ne systémově a rozhodně není součástí metodiky policejních složek, které se zabývají drogami. To vede k tomu, že daní policisté trestný čin nucené práce nebo obchodu s lidmi ani neočekávají a na tyto případy se přijde až ex-post. Většinou až v situaci, kdy je daná osoba stíhaná a státní zástupce nebo přidělený právník upozorní na to, že v daném případě jsou splněny indikátory nucené práce nebo obchodu s lidmi a může se snažit trestní stíhání zastavit. K tomu mnohdy nedojde. K identifikaci, že se jedná o oběť obchodu s lidmi, může dojít i později. Někteří cizinci požádají o azyl a jejich právní zástupci, kteří zpracovávají jejich žádost, zjistí, že jejich příběh naznačuje, že mohli být oběťmi obchodu s lidmi.

MJ: Velká část případů nucené kriminality probíhá latentně, nicméně máte z odhalených případů dojem, že je tato problematika na vzestupu? Nebo probíhá již léta a teď se na ní více soustředí pozornost?

KS: Do jisté míry jsme schopni říct, že dochází k nárůstu činnosti, se kterou je nucená kriminalita spjatá. Dokumentuje to i sledování vývoje různých trestných činů. Máme od police doloženo, že za poslední tři roky ve Velké Británii zásadně vzrostl počet pěstíren, čímž narůstá i počet potenciálních obětí obchodu s lidmi, kteří nejčastěji pochází z Vietnamu.

V rámci projektu, který se nucenou kriminalitou zabývá, jsme udělali analýzu národních i lokálních médií za poslední dva roky a zjistili jsme, že minimálně sto případů mohlo být spojených s obchodem s lidmi. Případy byly v médiích často popsány, nezřídka byl zmiňován i rozsudek soudce, například v jednom z nich soudce odůvodňoval nízký rozsudek tím, že dotyčný mladík byl vlastně otrokem dané organizované skupiny. Nicméně byl stejně odsouzen, nebyl identifikován jako oběť obchodu s lidmi. Spolu s partnery dále média monitorujeme a skoro každý den narazíme na nějaký případ. Rozsah je opravdu ohromující.

MJ: Vrat' me se ještě k nucené kriminalitě u dětí. Je u nich přístup orgánu činných v trestním řízení ve Velké Británii vstřícnější?

KS: U těchto případů je velký rozdíl mezi nucenou a pouliční kriminalitou. Pouliční kriminalitu nejčastěji páchají malé děti, tedy pod nebo kolem desíti let, k nim bývá přístup poměrně dobrý. V pěstírnách ale bývají mladiství (často kolem 16 let nebo mladí lidé mezi 18 a 26 lety) a přístup orgánů činných v trestním řízení k této skupině je problematický. Hranice trestní odpovědnosti je ve Velké Británii dvanáct let. To znamená, že přestože se s nimi musí zacházet jako s dětmi, jsou, pokud je jim více než 12, trestně odpovědní. V mnoha případech ale nejsou dodržována u soudu jejich práva, například aby byl u soudu přítomný tzv. zodpovědný dospělý atp. Rovněž úřady často rozporují věk dětí kolem 14 – 16 let a mají tendenci je posuzovat jako starší. Používané kognitivní testy a tělesné prohlídky mohou být v mnohých případech zavádějící, protože děti, které prošly migrací nebo životem na ulici, mnohdy uvažují jako starší a rozumnější. Nezřídka přišly do Velké Británie na falešné doklady dospělých a přitom jsou ještě dětmi.

MJ: Zastavme se ještě u nucené kriminality. Mnoho případů je jistě hraničních, jak stanovit hranici, co do nucené kriminality spadá a co nikoli?

KS: Ano, hraničních případů je poměrně hodně. Důležité je co nejlépe porozumět dané situaci a vědět, že situace lidí (obětí) se mění v čase. Třeba na začátku je to lepší a potom, když lidem vyprší vízum, se stanou zranitelnější a vykořisťování se zhorší. Často se také snaží svou situaci změnit, ale ne vždy k tomu mají možnost. Co se týče Vietnamců, tak mnoho z nich již přijede do Velké Británie nelegálně: v kufru auta, na návěsu nákladáku za použití falešných dokladů atp. Zajímavé je, že v mnoha případech obchodu s lidmi ve Velké Británii hraje nějakou roli Česká republika – buď tito Vietnamci do EU přišli přes ČR, nebo tam nějakou dobu pobývali a byli zneužívání, a pak se dostali do Británie. Velmi často to probíhá tak, že dostanou pouze telefonní číslo, na které mají ve Velké Británii zavolat.

Klíčovým momentem je zneužití tísně – toho, že se daný člověk neorientuje, neumí jazyk a má dluh. Dříve bylo v případech obchodu s lidmi třeba v Británii dokázat, že na začátku byl *záměr* člověka zneužít. Nyní ale máme lepší právní úpravu, kdy je i nucená práce sama o sobě trestný čin. Tudíž pokud doložíme situaci nucené práce, nemusíme dokazovat obchod s lidmi.

MJ: Na základě čeho Velká Británie uzákonila nucenou práci jako samostatný trestný čin? To je v EU poměrně unikátní, že?

KS: Zjistili jsme, že existují případy nucené práce, která není napojena na obchod s lidmi, tyto případy se nejčastěji týkaly zneužívání pracovníků v domácnosti. Při policejním vyšetřování pak bylo sporné, jaký trestný čin na tyto případy vztáhnout. Samozřejmě šlo trestat za omezování osobní svobody atd., ale vesměs se nejednalo o adekvátně závažné trestné činy. Navíc Británie podepsala mezinárodní [Úmluvu o nucené práci](#)¹, ale nikdy ji netransponovala do svého práva. Začali jsme tedy ještě s další organizací na tento stav upozorňovat a podařilo se nám prosadit specifický paragraf, který definuje trestný čin nucené práce tak, jako ho pojímá zmiňovaná úmluva.

Velká Británie na rozdíl od České republiky nemá trestní zákoník, trestné činy jsou zmiňovány v jednotlivých zákonech, tento je v zákonu, který se jmenuje [Coroners and Justice Act z roku 2009](#). Zákon vstoupil v platnost v roce 2010 a již v tom roce bylo zahájeno 15 trestních stíhání, v roce 2013 máme prvních 6 odsouzených případů. V nucené práci jako samostatného trestného činu ale již dlouho Velká Británie nebude osamocena, v dubnu 2013 irská vláda oznámila, že nucenou práci v Irsku rovněž uzákoní jako trestný čin. Došlo k tomu i na základě předchozích aktivit [Migrant Rights Centre Ireland](#), kterým jsme s tím pomáhali.

MJ: Mluvili jsme o tom, jak obtížné je nucenou práci identifikovat - na základě čeho je definována v britském právu?

KS: Nucená práce není v zákoně identifikována úplně do detailu, nicméně v prováděcích předpisech k tomuto zákonu a v příslušných oběžnících jsou uvedeny příklady a [indikátory Mezinárodní organizace práce](#). To může být trochu problematické, protože když jsou tyto indikátory dokládány u soudu, tak je stále třeba soudce celkově přesvědčit, že se jedná o nucenou práci - soudce tyto indikátory může, ale nemusí vzít v potaz jako důkaz nucené práce. Pomocí může být i nedávná analýza [Britského odvolacího soudu](#), která se zabývá jednotlivými pojmy a situacemi vztahujícími se k nucené práci. Analýza se zaměřuje na to, co to je otroctví, nevolnictví a nucená práce a do jisté míry definuje, že nejhorší forma pracovního vykořisťování je nucená práce, potom nastupuje nevolnictví, protože tam je třeba dokázat spojitost s místem výkonem práce, což často bývá právě práce v domácnosti, a potom otroctví, kde je třeba dokázat, že s danou osobou bylo zacházeno jako by byla majetkem či jako by byla vlastněna. Tato analýza může u soudu zásadně pomoci, ale je třeba, aby o ní zastupující věděli.

¹ Úmluva o nucené práci patří mezi osm základních úmluv Mezinárodní organizace práce, ČR ji ratifikovala v roce 1957, publikována byla v roce 1990 pod č. 506 (pozn. redakce)

MJ: Jak jsou případy nucené práce ve Velké Británii odhalovány? Hrají v tom významnější roli instituce podobné českým inspektorátům práce?

KS: Možností odhalení je několik. Ve Velké Británii je několik institucí, které dohlíží na dodržování pracovně-právní legislativy, které by se daly přirovnat českým inspektorátům práce, ale má velmi omezenou kapacitu. Pravděpodobnost, že přijde na pracoviště je nízká, inspekce chodí asi jednou za 17 let. Dále funguje [Gangmasters Licensing Authority](#) (GLA), což je organizace, která působí v několika oblastech – většinou se vztahuje k zemědělství a zpracovatelskému průmyslu v oblasti výlovu a zpracování ryb a mořských plodů. Tato organizace reguluje a dává licence firmám, které zprostředkovávají pracovní síly. Pokud nějaká agentura zprostředkovává pracovní sílu do těchto odvětví, musí mít od této organizace licenci. GLA má navíc možnost pro-aktivně dělat inspekce nebo reagovat na podnět. Právě GLA mnohdy odhalí nucenou práci, ale nemá pravomoc ji vyšetřovat, spolupracuje proto s policií. Policie také sbírá informace a někdy provádí vlastní akce, vzhledem ke kapacitě se v zásadě jedná o reaktivní nikoli pro-aktivní úkony.

Musím říci, že v posledních dvou letech se v Británii počty odhalených (nikoli vyšetřovaných) případů nucené práce zvýšily. V současnosti je větší procent odhalených obětí obchodu s lidmi za účelem nucené práce než sexuálního zneužívání. To nás nepřekvapuje, i v minulosti jsme věděli, že těchto případů je daleko více, protože možností zneužití a oblastí ke zneužívání je mnohem víc, než jak tomu je v oblasti sexuálního zneužívání. Kreativita v oblasti zneužívání je skutečně obrovská a často i kombinovaná – zneužívaný člověk je přinucen například dělat určitou práci, (u ženy je často nucená práce spojena s nucenou prostitucí), dále bývá donucen otevřít si bankovní účet, který kontroluje pachatel, a na tento účet si půjčit peníze, dále zneužívat a odevzdávat přídatky na děti atd.

MJ: Věnuje se tématu nucené kriminality Evropská unie?

KS: EU je první mezinárodní institucí, která upozornila na to, že existuje obchod s lidmi za účelem nucené kriminality a dokonce poukázala na to, že členské státy tento způsob obchodování příliš nerozpoznávají. Následně provedla změnu v definici obchodu s lidmi, která se odrazila v nové [Směrnici proti obchodu s lidmi](#)². V této definici obchodu s lidmi je výčet různých případů toho, za jakým účelem mohou být lidi obchodováni, výčet obsahuje i nucenou kriminalitu a nucenou žebrotu. To je samozřejmě důležité.

Doufejme, že Evropská komise bude vyžadovat od členských států informace, které se vztahují i k implementaci této směrnice a přijatých strategií a že jí bude zájmat i nucená kriminalita. Dodejme, že Evropská unie kritizovala členské státy za to, že pouze 6 z 27 tuto směrnici plně transponovalo. Jednou z 6 zemí, které provedly plnou transpozici směrnice je i Česká republika - snad se to pozitivně projeví i v praxi.

² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Dokument vznikl v rámci projektu „Zahraniční zaměstnanci na trhu práce“, který realizuje Sdružení pro integraci a migraci ve spolupráci s Organizací pro pomoc uprchlíkům a Multikulturním centrem Praha. Mezinárodními partnery projektu jsou Caritasverband für die Diözese Osnabrück z Německa a Anti - Slavery International z Velké Británie.